

Положишник В. О.,
*Аспірантка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ УМОВ ПРАЦІ НА ТРУДОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті проаналізовано та розглянуто умови які мають істотний вплив на умови праці, що забезпечують стабільність охорони праці на підприємстві установі чи організації. Встановлено, що Напруженість праці – один з основних факторів трудового процесу, що відображає навантаження переважно на центральну нервову систему, органи чуття, емоційну сферу працівника. Безпека праці – стан умов праці, при якому виключено вплив небезпечних і шкідливих виробничих факторів на працівників. Безпечні умови праці – це умови праці, при яких вплив на працюючих шкідливих і (або) небезпечних виробничих факторів виключено або рівні їх впливу не перевищують встановлених нормативів. Ступінь безпеки може змінюватися з плином часу, оскільки ступінь ризику може змінюватися в залежності від об'єктивних обставин і вчинків людей

Ключові слова: охорона праці, безпечні умови праці, безпека праці, працівник, роботодавець, трудові відносини.

The article analyzes and considers the conditions that have a significant impact on working conditions, ensuring the stability of labor protection at the enterprise, institution or organization. It is established that the intensity of work - one of the main factors of the labor process, which reflects the load mainly on the central nervous system, senses, the emotional sphere of the employee. Occupational safety is a state of working conditions in which the influence of dangerous and harmful production factors on workers is excluded. Safe working conditions are working conditions in which the impact on workers of harmful and (or) dangerous production factors is excluded or the levels of their impact do not exceed the established standards. The degree of safety may change over time, as the degree of risk may vary depending on the objective circumstances and actions of people.

Key words: labor protection, safe working conditions, labor safety, employee, employer, labor relations.

Під умовами праці розуміється сукупність факторів трудового процесу і виробничого середовища, що впливають на працездатність і здоров'я працівника. Основними характеристиками трудового процесу є тяжкість і напруженість праці[1].

Важкість праці – один з основних факторів трудового процесу, що відображає навантаження переважно на опорно-руховий апарат і функціональні системи організму (серцево-судинну, дихальну та ін.), Які забезпечують його діяльність. Важкість праці визначається рядом показників, факторів праці при динамічній та статичній роботі:

- величиною піднімається і переміщеного вантажу вручну;
- кількістю стереотипно повторюваних рухів;
- характер робочої пози;

- кількістю глибоких нахилів корпусу;
- величиною статичного навантаження.

Напруженість праці – один з основних факторів трудового процесу, що відображає навантаження переважно на центральну нервову систему, органи чуття, емоційну сферу працівника. До факторів, що визначають напруженість праці, відносяться інтелектуальні, сенсорні, емоційні навантаження, ступінь їх монотонності, режим роботи. Під факторами виробничого середовища, в якій здійснюється діяльність людини, розуміють найрізноманітніші умови цього середовища: від фізичних до соціально-психологічних. Всі небезпеки, пов'язані з охороною праці, класифікують як небезпечні і шкідливі виробничі фактори фізичного, хімічного, біологічного та психофізіологічного типу[2].

Безпека праці – стан умов праці, при якому виключено вплив небезпечних і шкідливих виробничих факторів на працівників. Стан безпеки – це такий стан, коли не існує небезпеки нещасного випадку, здатного завдати шкоди.

Ступінь безпеки може змінюватися з плином часу, оскільки ступінь ризику може змінюватися в залежності від об'єктивних обставин і вчинків людей. В силу цього слід періодично перевіряти ступінь безпеки методом візуального або інструментального контролю. Після відповідної перевірки розробляються заходи профілактичного і захисного характеру, виконання яких покращує умови і охорону праці.

Безпечні умови праці – це умови праці, при яких вплив на працюючих шкідливих і (або) небезпечних виробничих факторів виключено або рівні їх впливу не перевищують встановлених нормативів. Безпечні умови праці є найважливішим елементом організації праці і виробництва, передумовою його ефективності[3].

Прямого показника безпечних умов праці поки не винайшли, проте в якості непрямого показника безпечних умов праці виступають здоров'я працівників та їх високопродуктивну працю без травматизму і професійних захворювань. На практиці застосовуються показники, що характеризують небезпеку праці: кількість травм, їх частота і тяжкість. Обов'язки щодо забезпечення безпечних умов праці покладаються на роботодавця. Профспілки і інші представницькі органи працівників здійснюють громадський контроль за забезпеченням безпечних умов праці. Як відомо, при певних обставинах вплив умов праці на одного працюючого може призвести до несприятливих подій, таким як стомлення, втома (хвороба)[4].

Втома – це фізіологічний стан організму, що виникає в результаті надмірно інтенсивної або тривалої роботи і що виявляється тимчасовим зниженням функціональних можливостей людського організму. Розрізняють фізичний, розумовий і емоційне стомлення. Недостатній за часом відпочинок або надмірна робоча навантаження протягом тривалого часу нерідко призводять до хронічній втомі, або перевтоми. Розрізняють розумовий і психічний (душевний) перевтомлення. У молодих людей та осіб з певним складом нервової системи інтенсивний розумову працю може привести до розвитку неврозів, які виникають частіше при поєднанні розумового перевтоми з постійним психічним напруженням, великим почуттям відповідальності, фізичним виснаженням і т. п.[5]. Психічне перевтома спостерігається у осіб, надмірно обтяжених «душевними» заворушеннями і різного роду обов'язками.

Втома – це суб'єктивне переживання, почуття, зазвичай відбиває стомлення, хоча іноді воно може виникати і без реального стомлення. Причинний зв'язок захворювання з умовами праці дуже складна і неоднозначна. Комплекс факторів виробничого середовища,

що формує умови праці, важкість і напруженість процесу праці надають на працівників як специфічне (тобто прямо і чітко спрямоване), так і неспецифічну (загальне несприятливе) вплив.

Як і будь-яка інша діяльність, трудова діяльність чревата небезпеками, в тому числі для життя і здоров'я зайнятого в простому процесі праці людини, його працездатності і можливості знайти роботу. Для усунення або зменшення небезпек на виробництві повинні бути створені сприятливі умови праці і забезпечена його надійна безпека.

Найчастіше зустрічається неспецифічне вплив знижує в цілому захисні функції організму, що призводить до розвитку загальних захворювань. Оскільки ці захворювання спровоковані умовами праці, їх часто називають виробничо-зумовленими захворюваннями. На практиці відокремити їх від звичайних захворювань досить складно (а іноді і неможливо). Зустрічається рідше специфічний вплив пов'язано з конкретними виробничими факторами і призводить до розвитку певних, що викликаються цими факторами захворювань. Оскільки такого роду захворювання викликані несприятливими умовами праці конкретних робочих місць конкретних професій, їх називають професійними захворюваннями, які можуть бути як гострими, так і хронічними[6].

Гостре професійне захворювання – це захворювання, що виникає раптово, після одноразового (протягом одного робочого дня, однієї робочої зміни) впливу шкідливих виробничих факторів, що спричинило тимчасову або стійку втрату професійної працездатності. Як правило, це інгаляційні отруєння.

Хронічне професійне захворювання – це захворювання, що виникає в результаті тривалого впливу шкідливих виробничих факторів, що спричинило тимчасову або стійку втрату професійної працездатності. Переважна більшість (близько 95%) професійних захворювань носить хронічний характер. Практика показує, що хворобливі зміни в організмі можуть непомітно накопичуватися роками і раптом проявитися як важкий професійне захворювання. Тому професійні захворювання часто призводять до професійної інвалідності працівників. Наприклад, майже всі хворі отримують професійну інвалідність і змушені змінювати професію. Крім того, смертність осіб з професійними захворюваннями від приєдналися і розвиваються під впливом шкідливих виробничих факторів звичайних захворювань в десятки разів вище, ніж серед населення в цілому[7].

Дуже часто зустрічається несприятливим наслідком впливу несприятливих умов праці, крім захворювань, є травма, тобто порушення анатомічної цілісності чи фізіологічних функцій тканин або органів людини, викликане раптовим зовнішнім впливом. Дрібні порізи, розтягнення та інші порівняно легкі травми, що не приводять до втрати працездатності, часто називають мікротравмами. Травма, яка викликала смерть, називається смертельною травмою. Сукупність усіх травм, саме явище їх отримання називається травматизмом. Для оцінки травматизму потрібно знати частоту виникнення травм, їх тяжкість (з медичної точки зору) і довгострокові соціальні наслідки (соціальна тяжкість).

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства.

За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток. Працівник має право розірвати

трудоий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку.

Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства.

На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

По-перше, вважаємо, що доцільним є закріплення визначення поняття «легка робота», її характерних ознак, таких як безпечність, незначна тривалість робочого дня, а також вичерпного переліку вказаних робіт для неповнолітніх працівників. Із вказаною метою вважаємо доцільним прийняття спеціального нормативно-правового акту.

По-друге, актуальним є визнання таким, що втратило чинність, Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки від 30.12.1994 № 130.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Законодательная охрана труда: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Л.В. Дементий, А.Л. Юсина. Краматорск: ДГМА, 2005. 182 с.
2. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
3. Лагутіна І. Право на здорові й безпечні умови праці та «зелена» економіка. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія: Правознавство. 2013. Т. 18. Вип. 1.
4. Івчук Ю. Ю. Теоретико-правові засади правового регулювання охорони праці в умовах реформування трудового законодавства України: монографія. Харків: Право, 2015. 272 с.
5. Амелічева Л. П. Проблеми правового забезпечення безпеки праці за законодавством України. Вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія «Юридичні науки». 2006. № 3. С. 107-109.
6. Грищук М. В. Нормативно-правове регулювання охорони праці в Україні: реалії та перспективи. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 2 (6).
7. Рудницька О. П. Проблеми адаптації правового регулювання охорони праці до стандартів Європейського Союзу. Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. 2017. Вип. 3. Том 1.